

ลิเกป่าเมืองตรัง: ภูมิหลังและการปรับตัวในยุคปัจจุบัน

Likae Paa in Trang Province: Background and Adaptation in Modern Times

สันติชัย แยมใหม่¹ และคณะ

Santichai Yammai and et al.²⁻⁴

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภูมิหลังของลิเกป่าเมืองตรังและ
ศึกษาการปรับตัวในโลกยุคปัจจุบันของลิเกป่าเมืองตรัง เก็บข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการ
และข้อมูลภาคสนามคณะลิเกป่าในพื้นที่จังหวัดตรังโดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และ
สัมภาษณ์แบบเจาะจงจากผู้ที่มีความรู้ในศิลปะการแสดงลิเกป่า จำนวน 3 คน

¹อาจารย์ประจำสาขาวิชาการจัดการทางวัฒนธรรม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ราชภัฏสุราษฎร์ธานี ติดต่อได้ที่: yammai.s@outlook.com

¹Lecturer, Program in Cultural Management, Faculty of Humanities and Social
Sciences Suratthani Rajabhat University, e - mail: yammai.s@outlook.com

²ดร.ศิริอร เพชรภิมย์ประจำสาขาวิชาการจัดการทางวัฒนธรรม คณะมนุษยศาสตร์และ
สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี ติดต่อได้ที่: siriornpetpirom@hotmail.com

²Dr. Siriorn Petpirom, Program in Cultural Management, Faculty of Humanities and
Social Sciences Suratthani Rajabhat University, e - mail: siriornpetpirom@hotmail.com

³ดร.สร้อย เพชรรัชประจำสาขาวิชาการจัดการทางวัฒนธรรม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี ติดต่อได้ที่: saranmyname@gmail.com

³Dr. Saran Petcharak, Program in Cultural Management, Faculty of Humanities and
Social Sciences Suratthani Rajabhat University, e - mail: saranmyname@gmail.com

⁴ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมทรง นุ่มนวล ประจำสาขาวิชาการจัดการทางวัฒนธรรม
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี ติดต่อได้ที่: somsong@sru.ac.th

⁴Assistant Professor Dr. Somsong Numnuan, Program in Cultural Management,
Faculty of Humanities and Social Sciences Suratthani Rajabhat University, e - mail:
somsong@sru.ac.th

ผลการศึกษาพบว่า การเกิดลิเกป่าเมืองตรังและจังหวัดแถบฝั่งทะเลอันดามัน มีอายุไม่น้อยกว่า 120 ปี มีรูปแบบการจัดการแสดงประกอบด้วย 7 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การโหมโรง และการกาศครู 2) การบอกชุด 3) การออกแขกแดง 4) การแสดงลิเกป่า 5) การแสดงระบำ นางพื่อน 6) การแสดงนิยาย และ 7) การลาโรง ตัวละครหลักของลิเกป่า ได้แก่ แยกแดง นางายี และนายสมาด

ผลการศึกษาการปรับตัวในปัจจุบันพบว่า ลิเกป่าเมืองตรังได้ปรับตัวใน 3 ด้าน สำคัญ ดังนี้ 1) รูปแบบการแสดง 2) เครื่องดนตรี และ 3) การสร้างเครือข่ายทางสังคม โดยด้านการแสดงนั้นพบว่าการลดระยะเวลาและเนื้อหาในการแสดงให้สอดคล้องกับ ลักษณะของงานด้านดนตรี มีการประยุกต์ใช้เครื่องดนตรีสากลร่วมกับเครื่องดนตรีดั้งเดิม ทั้งนี้เพื่อความสนุกสนาน เหมาะสมกับยุคสมัย และ ด้านการสร้างเครือข่ายทางสังคม พบว่า มีการสร้างเครือข่ายผ่านทางสัมพันธภาพส่วนบุคคลและผ่านทางช่องทางออนไลน์ ในอนาคตสังคมโลกจะขับเคลื่อนด้วยระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ ดังนั้นลิเกป่าจะต้อง เรียนรู้เพื่อปรับตัวและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้การสนับสนุนเพื่อดำรงรักษาศิลปะ การแสดงลิเกป่าให้อยู่คู่สังคมภาคใต้สืบไป

คำสำคัญ: ลิเกป่า เมืองตรัง การปรับตัว ภูมิหลัง ยุคปัจจุบัน

Abstract

This academic article aims to study the background of Likae Paa in Trang province and to study the adaptation in modern times of Likae Paa in Trang province. Data collection was conducted using documentary research, field data, participatory observation, and in-depth interview with three people who knew the performing arts of the Likae Paa.

It was found that the occurrence of Likae Paa in Trang province and the Andaman Coast provinces is not less than 120 years old. The elements of the Lika Paa show: 1) Fanfare and singing poetry, 2) Let the audience choose the show, 3) Khaekdaeng Dance, 4) Likae Paa show, 5) Nangfon Dance, 6) Dramatics show, and 7) sing farewell poem. The main characters of Likae Paa are Khaekdaeng, Yayee, and Samad.

ลิเกป่าเมืองตรัง: ภูมิหลังและการปรับตัวในยุคปัจจุบัน

At present, The Likae Paa has adapted in 3 areas: 1) The style of the show, 2) Musical instruments, and 3) Social Networking. The style of the show was found that the nature of the event reduced the duration and content of the show. In terms of music, international instruments are used in conjunction with traditional instruments for fun and are suitable for the era. Moreover, building social networks found networking through personal relationships and online channels. Information technology systems will drive the world society in the future. So, the Likae Paa must continue to learn and adapt continuously, and relevant agencies should provide support to maintain the Likae Paa as a sustainable society in the South of Thailand.

Keywords: Likae Paa, Trang, Adaptation, Background, Modern Times

บทนำ

สังคมไทยในปัจจุบันกำลังเปลี่ยนแปลงก้าวเข้าสู่ยุคข้อมูลข่าวสารและเทคโนโลยีอย่างเต็มตัว ในทุกมิติของสังคมพบว่ามีการใช้เทคโนโลยีการสื่อสารกันอย่างกว้างขวาง อาทิ การบริการส่งอาหารผ่านแอปพลิเคชันในโทรศัพท์มือถือ การเรียนการสอนแบบออนไลน์ในช่วงสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด - 19 การลงทะเบียนเพื่อรับเงินเยียวยาจากรัฐบาลไทยในช่วงปี พ.ศ. 2563 - 2564 เป็นต้น ปรากฏการณ์เหล่านี้ได้เกิดขึ้นซ้ำ ๆ ในปัจจุบันจนกลายเป็นสิ่งที่คนไทยคุ้นเคยกันเป็นอย่างดี

สำหรับในมิติทางวัฒนธรรม เทคโนโลยีการสื่อสารได้รุกคืบเข้ามามีบทบาทในการส่งเสริมให้ศิลปะการแสดงอย่างเช่นโนราเติบโตขึ้นอย่างน่าเหลือเชื่อ กล่าวคือเมื่อประมาณ 10 ปี ที่ผ่านมามีความรู้เกี่ยวกับโนราได้ถูกนำมาเผยแพร่ผ่านช่องทางการสื่อสารออนไลน์โดยเฉพาะใน Youtube และ Facebook ผลที่ตามมาจากรากฐานการนี้คือ เยาวชนได้ให้ความสนใจและฝึกหัดรำโนร่ากันอย่างกว้างขวาง ทั้งในระดับสถาบันการศึกษาและสังคมภายนอก ในเวลาต่อมาเยาวชนบางกลุ่มได้รวมตัวกันจัดตั้งคณะโนราเพื่อรับจ้างแสดงในงานพิธีกรรม งานมงคล งานรื่นเริงต่าง ๆ สร้างรายได้เพียงพอสำหรับเลี้ยงตนเองและครอบครัว สถานการณ์ด้านการอนุรักษ์และสืบทอดการแสดงโนราในกลุ่มเยาวชนยังเจริญงอกงามขึ้นอย่างต่อเนื่อง ปัจจุบันพบว่ามีกรอบพิธีกรรมผูกผ้าใหญ่

เพิ่มมากขึ้น โดยพิธีกรรมนี้มีความสำคัญ คือ เป็นการยกระดับฐานะของโนราผู้ชายจากแต่เดิมที่มีหน้าที่เป็นเพียงนางรำทั่วไปให้กลายเป็นโนราใหญ่ที่มีสิทธิ์ในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ ปรากฏการณ์นี้ได้แสดงให้เห็นว่าศิลปะการแสดงโนราจะยังคงดำรงอยู่ในสมัยปัจจุบัน

ในขณะที่การแสดงโนรากำลังเข้าสู่ยุคที่รุ่งเรืองนั้น ลิเกป่าซึ่งเป็นศิลปะการแสดงอีกแขนงหนึ่งที่อยู่ในบริบทสังคมเดียวกันกับโนรา มีขนบธรรมเนียมการแสดงที่คล้ายคลึงกัน มีความสำคัญต่อสังคมเช่นเดียวกัน คือการทำหน้าที่เป็นสื่อบันเทิงและประชาสัมพันธ์ข่าวสาร ทำหน้าที่ตอบสนองทางจิตวิญญาณให้กับกลุ่มคนที่ศรัทธาเลื่อมใสในศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับวิญญาณบรรพบุรุษและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ และทำหน้าที่เป็นศิลปะการแสดงอันเป็นเอกลักษณ์ของคนในภาคใต้ ทว่า ในทุกวันนี้การแสดงลิเกป่ากำลังประสบปัญหาเสี่ยงต่อการสูญหายไปจากสังคม ทั้งที่ในช่วงระยะเวลาประมาณ 10 ปี ที่ผ่านมามีสังคมในโลกออนไลน์ได้มีการเผยแพร่องค์ความรู้เกี่ยวกับลิเกป่าเช่นเดียวกันกับการแสดงโนรา แต่ความนิยมกลับไม่แพร่หลายมากนักเมื่อเทียบกับการแสดงโนรา

ในปัจจุบันภาคใต้มีคณะลิเกป่าอยู่ไม่กี่จังหวัดและหนึ่งในนั้นคือจังหวัดตรัง แต่เดิมทีนี้เคยมีคณะลิเกป่าหลายคณะด้วยกัน แต่ทุกวันนี้พบว่ามีคณะลิเกป่าเหลือเพียง 2 คณะเท่านั้นที่มีความพร้อมและสามารถทำการแสดงในงานต่าง ๆ ได้ ปัจจุบันส่วนหนึ่งที่ส่งผลต่อการสูญหายไปของคณะลิเกป่า คือ ปัจจัยด้านนักแสดงที่สูงอายุขึ้นหรือบ้างก็เสียชีวิตกันไปตามกาลเวลา ปัจจัยด้านกระแสนิยมของผู้คนยุคใหม่ และปัจจัยความสามารถในการเข้าถึงการแสดงลิเกป่าของผู้ชม ดังนั้นการศึกษาครั้งนี้จึงมุ่งเป้าไปที่การศึกษาเกี่ยวกับภูมิหลังของลิเกป่าเมืองตรังและวิธีการปรับตัวของลิเกป่าในยุคปัจจุบัน เพื่อเป็นการอนุรักษ์และสืบทอดศิลปะการแสดงลิเกป่าให้คงอยู่สืบไป และเป็นแนวทางให้กับศาสตร์อื่น ๆ ที่อยู่บริบทเดียวกันสามารถนำแนวทางจากการศึกษานี้ไปปรับใช้เพื่อความอยู่รอดของศิลปะการแสดงพื้นบ้านในสังคมยุคปัจจุบันสืบไป

ภูมิหลังของลิเกป่าเมืองตรัง

ลิเกป่า คือ ศิลปะการแสดงของผู้คนฝั่งทะเลอันดามัน มีรูปแบบการแสดงที่เน้นการแสดงเป็นเรื่องราว บางท้องถิ่นเรียกลิเกป่าว่า “ลิเกบก” บ้างก็เรียกว่า “ลิเกرامةนา” เพราะใช้กลองرامةนาเป็นเครื่องดนตรีให้จังหวะ หรือบ้างก็เรียกว่า “ลิเกแขกแดง” เพราะ

ลิเกป่าเมืองตรัง: ภูมิหลังและการปรับตัวในยุคปัจจุบัน

มีการออกแขกแดงอย่างลิเกภาคกลาง (ประพนธ์ เรืองณรงค์, 2553: 157) ลิเกป่าเกิดขึ้นมาจากการผสมผสานของสภาพความเป็นอยู่ ความเชื่อและการส่งเสริมความบันเทิงของผู้คนในชุมชน เมืองค์ประกอบคือ คณะลิเกป่า เครื่องดนตรี และการแสดง (ธีรวัฒน์ ช่างสาน, 2556: 79 - 80) สำหรับลิเกป่าเมืองตรังนั้นยังมีเอกลักษณ์นอกเหนือจากประเด็นที่ได้กล่าวมาแล้วในข้างต้น คือสำเนียงการขับร้องบทกลอนทุกบทยกตัวอย่างเช่น การภาคโรง⁵ การบอกชุด⁶ การขับร้องบทกลอนในขณะที่แสดง⁷ เป็นต้น จะขับร้องด้วย “สำเนียงทองแดง” คือ การขับบทกลอนเป็นภาษาใต้แต่มีการออกสำเนียงภาษาไทยกลาง คล้าย ๆ กับการอ่านภาษาไทยกลางเพี้ยน เมื่อขับร้องผสมกับท่วงทำนองเพลงต่าง ๆ ส่งผลให้มีความไพเราะเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว

ประวัติความเป็นมาของลิเกป่า เจนภพ จบกระบวนวรรณ (2527: 15 - 68 อ้างถึงใน จารุพันธ์ แก้วเข้ม และคณะ, 2527: 25) กล่าวว่าไว้ในสมัยอยุธยา ภาคใต้แถบชายฝั่งทะเลตะวันตกโดยเฉพาะจังหวัดกระบี่ ตรัง พัทลุง และสตูล เป็นที่อยู่ของแขกเจ้าเซ็นหรือชาวไทยมุสลิม เวลามิงานเทศกาลจะมีการละเล่นเพื่อความสนุกสนาน ไทยมุสลิมกลุ่มนี้ จะมีการเล่นออกแขกกันจนมีชื่อเรียกกันว่า “ลิเกแขกแดง” ต่อมาชาวไทยพุทธก็นำมาแสดง และได้ดัดแปลงให้เข้ากับวัฒนธรรมและความเป็นอยู่ของไทย โดยการเอาการแต่งกาย การดำเนินเรื่อง เนื้อร้องทำนองเพลงคล้ายลิเกลูกบท นิยมเรียกกันว่าลิเกบท ต่อมาเปลี่ยนเป็นลิเกบ้านนอก แต่เป็นเพราะการละเล่นศิลปะแบบนี้ยังแสดงกันอยู่ที่บ้านนอกหรือในบ้านป่าจึงเปลี่ยนใหม่ว่า “ลิเกป่า” ส่วนภาณินี อนุกุล (2556: 39) กล่าวว่า ลิเกป่า ไม่มีหลักฐานแน่ชัดว่าเกิดขึ้นที่ใด บ้างว่าเกิดที่จังหวัดกระบี่ บ้างว่าเกิดที่จังหวัดตรังแล้วแพร่หลายไปสู่จังหวัดใกล้เคียง กล่าวกันว่าในสมัยพระยาอิศราธิชัย (หมื่น ณ ถลาง ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เมื่อปี พ.ศ. 2458) เป็นเจ้าเมืองกระบี่ ได้สนับสนุนให้มีการเล่นลิเกป่าอย่างกว้างขวางในงานเทศกาลและงานอื่น ๆ โดยทั่วไป

⁵การภาคโรง หมายถึง การขับร้องบทกลอนประกอบดนตรีเพื่อขอพรจากครูบาอาจารย์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายก่อนที่คณะลิเกป่าจะแสดง

⁶การบอกชุด หมายถึง การขับร้องบทกลอนประกอบดนตรีเพื่อบอกกล่าวแก่ผู้ชมให้เลือกমনินายเรื่องใดเรื่องหนึ่งจากจำนวน 12 เรื่อง ที่คณะลิเกป่าได้เตรียมมา

⁷การขับร้องบทกลอนในขณะที่แสดง หมายถึง การขับร้องบทกลอนประกอบดนตรีเพื่อบอกเล่าเรื่องราวต่าง ๆ ไปตามเนื้อหาสาระของการแสดง

ประสิทธิ์ คงแก้ว (สัมภาษณ์: 1 มีนาคม 2564) กล่าวว่า “...ลิเกป่าในเมืองตรังนั้น ไม่ทราบเวลาที่แน่ชัดว่าเกิดขึ้นมาเมื่อใด ผมเกิดมาก็ได้เห็นพ่อและชาวบ้านร้องเล่นลิเกป่ากัน ในงานรื่นเริงหรืองานบุญต่าง ๆ แล้ว หลักฐานที่บอกเล่าถึงที่มาของลิเกป่านั้น เห็นจะมีอยู่ในบทเจรจาของลิเก ว่าลิเกป่าเกิดที่ทุ่งคา ปัจจุบันคือภูเก๊ต แต่บางคนก็บอกว่า เกิดที่จังหวัดตรัง ในสมัยของพระยารัษฎานุประดิษฐ์ (คอซิมบี๊ ณ ระนอง) ...”

ในการศึกษาประวัติของลิเกป่าพบว่า มีบทกลอนตอนหนึ่งของคณะลิเกป่าสีหิธรารณ รำมะนา รักษาศิลป์ ซึ่งมีนายประสิทธิ์ คงแก้ว เป็นหัวหน้าคณะได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ของตัวละครหลักของลิเกป่ากับพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี (คอซิมบี๊ ณ ระนอง) ดังปรากฏตามบทกลอนต่อไปนี้

“...ผมหนอขอกล่าวเล่าแถมคำเด็ด คำเด็ดบังนะ (ลูกคู่รับ)

แขกคำเด็ด กุศลผลเกิดอยู่ลักกะตา

สีหอสักกะเร คำปวนยะหว่า คำปวนยะหว่า อะเตโสกา อะเตโสรั้ง โสรังเห้อ อะเตโสรั้ง

บังพลัดพราจากเมืองมา เมืองมาบังนะ (ลูกคู่รับ)

จากเมืองมา บังเป็นพ่อค้าได้มาเมืองไทย

สีหอสักกะเร คำปวนยะหว่า คำปวนยะหว่า อะเตโสกา อะเตโสรั้ง โสรังเห้อ

อะเตโสรั้ง

บังดวงดีได้พบท้าวคุณเทศา เทศาบังนะ (ลูกคู่รับ)

เทศา พระยารัษฎาตั้งให้เข้าเป็นใหญ่

สีหอสักกะเร คำปวนยะหว่า คำปวนยะหว่า อะเตโสกา อะเตโสรั้ง โสรังเห้อ

อะเตโสรั้ง

พระยารัษฎามีบุญพาสวาสนา วาสนาบังนะ (ลูกคู่รับ)

วาสนา ได้นำยงพาราเข้ามาเมืองไทย

สีหอสักกะเร คำปวนยะหว่า คำปวนยะหว่า อะเตโสกา อะเตโสรั้ง โสรังเห้อ

อะเตโสรั้ง

ลิเกป่าเมืองตรัง: ภูมิหลังและการปรับตัวในยุคปัจจุบัน

เลยแกตั้งให้บังเป็นใหญ่ เป็นใหญ่บังนะ (ลูกคู่รับ)
บังเป็นใหญ่ อยู่ในเมืองไทย ที่เมืองไทยแลนด์
สี่หอสักกระเร คำปวนยะหว่า.... คำปวนยะหว่า อะเด้โสกา อะเด้โสรัง โสรังเห้อ....
อะเด้โสรัง”

จากหลักฐานเอกสารทางวิชาการ คำบอกเล่าและบทกลอนของลิเกป่าพบว่า มีการกล่าวถึงจุดกำเนิดของลิเกป่าว่า “กำเนิดขึ้นบริเวณจังหวัดแถบชายฝั่งทะเลอันดามัน” ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญในฐานะเมืองด่านการค้าและท่าเรือที่ชาวไทยมุสลิมได้อาศัยกันมาตั้งแต่สมัยอดีต การแสดงลิเกป่าจึงนับว่าเป็นศิลปะการแสดงมรดกของวัฒนธรรมมุสลิมเจือปนอยู่มาก

ภูมิหลังในการแสดงลิเกป่า หากพิจารณาความสัมพันธ์ของลิเกป่ากับยุคสมัยของพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี (คอซิมบี๊ ณ ระนอง) ดังที่ปรากฏในบทกลอนที่กล่าวถึงในข้างต้น พบว่าท่านเคยดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองตรังมา 11 ปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2433 โดยได้รับการโปรดเกล้าฯ ให้ดำรงตำแหน่งเป็นพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ผู้ว่าราชการเมืองตรัง (ทรูปลูกปัญญา, 2564: ออนไลน์) และต่อมาในปี พ.ศ. 2444 ได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นสมุหเทศาภิบาล มณฑลภูเก็ต รับผิดชอบดูแลหัวเมืองตะวันตก มีจังหวัดภูเก็ต ตรัง กระบี่ พังงา ตะกั่วป่า ระนอง และ สตูล (ภูเก็ตอันดามันนิวส์, 2560: ออนไลน์) บทกลอนที่กล่าวมาแล้วในข้างต้นเรียกตำแหน่ง “สมุหเทศาภิบาล” ว่า “เทศา” ตามค่านิยมการกร่อนเสียงให้หวานและสั่นแบบผู้คนในภาคใต้ จึงมีความน่าเชื่อถือว่าลิเกป่าถือกำเนิดขึ้นบริเวณแถบจังหวัดชายฝั่งทะเลอันดามันมาแล้วไม่น้อยกว่า 120 ปี คือนับตั้งแต่วันที่พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี (คอซิมบี๊ ณ ระนอง) ดำรงตำแหน่งสมุหเทศาภิบาลจวบจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

ตัวละครของลิเกป่า ตัวละครหลักที่ใช้ในการแสดงลิเกป่ามีจำนวน 3 ตัว คือ แยกแดง นางยายี และนายสมาด มีรายละเอียดตัวละครดังนี้

ภาพที่ 1: ตัวละครหลักในการแสดงลิเกป่าประกอบด้วยนางยายี แหกแดง นางหล่อเกีย และนายสมาด

ที่มา: สันติชัย แยมใหม่ (2563)

แหกหรือแหกแดง เป็นตัวละครที่เป็นคนแหก แต่ไม่ได้ระบุว่าแหกชาติพันธุ์ใด แหกแดงมีอาชีพค้าขาย มีความมั่งคั่งร่ำรวย เคยมีภรรยามาแล้วหลายคนแต่ก็มีเหตุให้หย่าร้างกันไปเสียหมด คนสุดท้ายที่สามารถอยู่กินด้วยกันได้คือ “นางยายี” การพูดของตัวแหกแดงจะใช้ภาษาไทยที่เจือปนด้วยสำเนียงอย่างคนพูดภาษามลายู แต่เป็นการออกเสียงแบบไม่ชัดเจน บางคำก็เป็นคำสองแง่สามง่ามส่งผลให้ผู้ฟังแล้วรู้สึกตลกขบขัน การแต่งกายจะแต่งอย่างชาวมลายู คือ สวมเสื้อแขนยาวทับด้วยเสื้อกั๊ก สวมกางเกงขายาวทับด้วยผ้าถุง ลวดลายสวยงาม สวมประคำไว้ที่คอ สวมหมวกกะปิเยาะและใส่หนวดปลอมดูยาวรุงรัง

นางยายีหรือกะจี เป็นตัวละครที่เป็นภรรยาของแหกแดง มีนิสัยเป็นคนที่ตรงไปตรงมา ปากกล้าอย่างหญิงชาวบ้านแต่มีจิตใจดี ในขนบธรรมเนียมการแสดงของลิเกป่าได้กำหนดให้นางยายีเป็นลูกครึ่งระหว่างจีนกับมลายูหรือนิยมเรียกกันว่า “ชาวเปอร์านากัน” หรือ “ชาวจีนบ้าบ่าอย่า” นางยายีจะพูดภาษาไทยภาคใต้ แต่งกายด้วยชุดแขกอย่างมลายูหรือชุดย่าหย่า

ลิเกป่าเมืองตรัง: ภูมิหลังและการปรับตัวในยุคปัจจุบัน

นายสมาด คือ ตัวเสนาหรือตัวตลก ทำหน้าที่เป็นคนรับใช้ของแขกแดง ในขนบธรรมเนียมการแสดง กำหนดให้นายสมาดเป็นชาวมุสลิมพื้นเมืองภาคใต้ มีสติไม่ค่อยดี ส่งผลให้มีวัตรปฏิบัติในศาสนาต่างพร้อยจนเป็นที่น่าขบขันของผู้คน แต่อย่างไรก็ตาม นายสมาดยังมีข้อดี คือ เป็นคนที่มีจิตอาสา จริงใจ ซื่อสัตย์ จึงเป็นที่ไว้วางใจของแขกแดง เป็นอย่างมาก

สำหรับตัวละครประกอบของลิเกป่า บางคณะกำหนดให้มีท่านเจ้าเมือง ซึ่งจะปรากฏตัวในฉากแรกของเรื่อง คือ ในตอนที่แขกแดงมาถึงเมืองไทยและเดินทางเข้ามาพบกับท่านเจ้าเมืองเพื่อจะขออนุญาตทำมาค้าขาย ตัวท่านเจ้าเมืองก็ได้เมตตาแขกแดงเป็นอย่างมากและได้ยกคนรับใช้ให้แขกแดง 1 คน นั่นคือ นายสมาด นอกจากนี้บางคณะยังได้กำหนดให้นายสมาดมีภรรยา 1 คน คือ นางหล่อเกีย ทั้งนี้เพื่อเพิ่มความสนุกสนานในการแสดงมากยิ่งขึ้น

ขนบธรรมเนียมการแสดงของลิเกป่าเมืองตรัง มีทั้งการเจรจา ร่ายรำ ระบายการเดิน และขับร้องบทกลอนประกอบกับดนตรี เครื่องดนตรีหลักของลิเกป่า ได้แก่ รำมะนา ปี โหม่ง ฉิ่ง ฉาบ การแสดงของลิเกป่าเมืองตรังประกอบด้วย 7 ลำดับดังนี้

1. การโหมโรงและการภาศครู เป็นการประกาศขอเชิญวิญญาณครูหมอลิเกป่า และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ให้มาช่วยปกปักรักษาในขณะที่แสดง ครูหมอลิเกป่ามีรายชื่อดังนี้ คือ นางยวน นางยี่ แม่ศรีดอกไม้ แม่ศรีมาลา โต๊ะดำ โต๊ะแดง และดวงวิญญาณของครูลิเกป่าที่ได้ล่วงลับไปแล้ว ในการภาศครูจะมีการขับร้องบทกลอนหลากหลายทำนองสลับกันไป ได้แก่ ทำนองดอกดิน ทำนองสอยดาว ทำนองอิสตะลัมบันตน ทำนองตะลุมโป่ง ทำนองดอกไขว้

ตัวอย่างบทกลอนทำนองดอกดิน

ถูกขังยามยามดีลูกให้วันางธรณีเมขลา ถูกขังยามยามดีลูกให้วันางธรณีเมขลา
ขอที่ตั้งเขียนที่ตั้งฉัตรขอที่ตั้งน่มัสโรงบิญา บิญาบายเหื่อโรงบิญา
หัวคำเชิญครูมาอยู่เหนือเกล้าเกศา หัวคำเชิญครูมาอยู่เหนือเกล้าเกศา
ราชครูแม่เหื่อของน้องลอยแล้วให้ล่องกันเข้ามา เข้ามายายเหื่อกันเข้ามา
จะทิ้งน้องนอย หนือดนอยหนือดนอย นอย...นอย...

ตัวอย่างบทกลอนทำนองสอยดาว

มาแล้วกะถึงแล้ว ลูกแก้วรับประคอง มาแล้วกะถึงแล้ว ลูกแก้วรับประคอง
มาแล้วลอยล่อง เข้าห้องเรียมเอ๋ย

หนือดน้อย มาหนือดน้อย นื้อดนอยหนือดน้อย นอยน้อย
หนือดน้อย มาหนือดน้อย นื้อดนอยหนือดน้อย นอยน้อย
น้อยน้อย นอยน้อย นอยน้อย นอยน้อย นอยเอ๋ย...

ตัวอย่างบทกลอนทำนองอิสตะลัมบันตน

นกเอี้ยง นกเอี้ยงขึ้นไปส่งเสียงปลายแกช้อย เอ็งเอ๋ยเอ็งเอ๋ย เออเอ๋อเอ๋อ
เอ๋อ เออเอ๋อ เอ็งเอ๋ย

คีนี่เราได้ชมตัว ต่อเข้าทูนหัวได้ชมรอย

อิสตะลัมบันตน บันตนตะลัม ตะลัมบันตน อิสตะลัมบันตน บันตนตะลัม
ตะลัมบันตน โมเล โมเลอิสเต้ ไฮเอ้ ไฮเอ้หะตัน ไฮเอ้ไฮเอ้ ไฮเอ้หะตัน

ตัวอย่างบทกลอนทำนองตะลุมโปง

ไหว้พระพุทธธรรมสงฆ์ดำรงศีล ไหว้พระพุทธธรรมสงฆ์ดำรงศีล

ลูกกาศให้ไต่ยถึงชั้นฟ้า

น้อยน้อย นอยน้อย นอยน้อยน้อย นอยน้อยเหอนอย น้อยน้อย น้อยน้อย
น้อยน้อยน้อย น้อยน้อยเหอนอย น้อยน้อยเหอนอย

2. การบอกชุด คือการขับบทกลอนเล่าเหตุการณ์บางอย่างหรือวรรณกรรมบางเรื่องที่ถูกจัดขึ้นมาให้เป็นชุดนิยายจำนวน 12 เรื่อง เช่น แยกแกรตน้ำมนต์ แยกแดง พระขุนามจำรามเกียรติ์ ฝรั่งสองผัวเมีย แม่สร้อยมาลีแม่ศรีระย้า เด็กน้อย จันทโครพ นางยวน คำแขก คำไทย สุวรรณหงส์ และ ขอผากตัว เพื่อใช้เสนอให้ผู้ชมได้เลือกที่จะชมเรื่องใด ทว่า ในความเป็นจริงแล้วการแสดงของลิเกป่านั้นไม่ได้แสดงตามความปรารถนาของผู้ชมในทางกลับกันการแสดงจะดำเนินไปตามลำดับที่คณะลิเกปาได้จัดไว้แล้ว

3. การออกแขกแดง ถือว่าเป็นหัวใจสำคัญของการแสดงลิเกปาอีกประการหนึ่ง ทั้งนี้เพราะการออกแขกแดงจะมีการขับร้องบทกลอนที่เป็นภาษาแขกด้วยจังหวะที่

ลิเกป่าเมืองตรัง: ภูมิหลังและการปรับตัวในยุคปัจจุบัน

รูกเร้าอารมณ์ สนุกสนาน อีกทั้งจะมีการเขย่าผ้าม่านและเร่งจังหวะดนตรีให้คึกคักมากขึ้นเรื่อย ๆ ส่งผลให้บรรยากาศบนเวทีดูตื่นตาตื่นใจ เมื่อถึงเวลาที่ตัวละครที่แสดงเป็นแขกแดงออกมาจากหลังม่านก็จะถือเทียนออกมาด้วย 1 เล่ม แขกแดงจะเดินไปทั่วพื้นที่บนเวทีโดยใช้เวลาเดินไม่นานนักก็จะเข้ากลับไปหลังม่านอีกครั้ง แล้วจะออกมาใหม่อีกครั้งหนึ่งเพื่อทักทายผู้ชมและชักนำผู้ชมเข้าสู่เนื้อหาการแสดงของลิเกป่า

ตัวอย่างบทกลอนการออกแขกแดง

อัสตุมันตาเร๋ อะนันนะ นันนา ฮียะนันนา

อัสเร้ารายา อะรัสตุมันตาเบะ

ไอ้ลั้งจงโค ไอมิตตะโย้ ไอ้ออรายา ไอ้ลั้งจงโค ไอมิตตะโย้ ไอ้ออรายา

จำปีลอยไปเจ้าพวงมาลัยลอยมา จำปีลอยไปเจ้าพวงมาลัยลอยมา

4. การแสดงลิเกป่า เมื่อแขกแดงออกมาทักทายปราศรัยกับผู้ชมตามความเหมาะสมแล้ว แขกแดงก็จะเริ่มเล่าลำดับการแสดงของลิเกป่า ประกอบด้วย 1) การออกแขก 2) ออกนางยายี 3) ออกเสนา 4) ระบำนางฟ้อน และ 5) การแสดงนิยาย เมื่อแขกแดงบอกลำดับการแสดงเสร็จ เขาก็จะเริ่มชักนำผู้ชมเข้าสู่เนื้อหาการแสดงด้วยการเล่าเรื่องของแขก 3 คน ได้แก่ แขกดำเค็ด แขกเทศและแขกสุหรีด โดยเฉพาะตอนที่เล่าเรื่องแขกสุหรีดนั้นจะมีการชักนำตัวละครอื่น ๆ ออกมาร่วมแสดงด้วย เนื้อหาสาระของการแสดงลิเกป่าจะเป็นการบอกเล่าถึงปัญหาต่าง ๆ ที่ตัวแขกได้ไปพบเจอมาในแต่ละสถานที่ที่เคยไปอาศัยและแขกก็ปรารถนาต่อไปอีกว่าตนเองคงจะอาศัยอยู่ในเมืองไทยต่อไปไม่ได้อีกแล้ว จำเป็นต้องชวนภรรยา คือ นางยายี (บางท้องถิ่นเรียกว่ากะจี) เดินทางกลับไปเมืองลักกะตาบ้านเกิดของตน (ในเนื้อหาการแสดงไม่ได้ระบุว่าเมืองลักกะตาอยู่ที่ประเทศใด) เมื่อตัวแขกปรารถนาเสร็จจึงเรียกหาเสนาชื่อวานายสมาดออกมาเพื่อปรึกษากันอีกครั้งหนึ่ง หลังจากนั้นทั้ง 2 คน จึงจัดเตรียมสัมภาระและเรือเพื่อจะใช้ในการเดินทางต่อไป เมื่อเตรียมการเสร็จสิ้นแขกจึงใช้ให้นายสมาดไปตามนางยายีออกมา เพื่อจะพานางลงเรือเดินทางไปด้วย

การปรากฏตัวของนางยายีนั่นจะคล้ายคลึงกับการปรากฏตัวของตัวแขกแดง คือจะมีการขับร้องบทกลอนก่อนออกจากม่าน จากนั้นจึงค่อย ๆ ร่ายรำอย่างอ่อนช้อยออกมา เมื่อตัวนางยายีมาถึงกลางเวที จะมีการทักทายปราศรัยกับผู้ชม จากนั้นจึงเริ่มขับร้อง

บทกลอนสลับกับเจรจาโต้ตอบกับตัวแฉกและนายสมาด ในตอนนี้นางยาอีจะขออนุญาตสามีไปลาพ่อกับแม่ก่อนจะลงเรือ เมื่อตัวละครทั้งสามแสดงมาถึงตอนลงเรือ จะมีการขับร้องบทกลอนชมดาว ชมเกาะ ชมปลาเรื่อยไปจนกระทั่งถึงเมืองลัทธิกะตา ความงามเชิงศิลปะในตอนนี้ คือ การโชว์ความสามารถในการร้องบทกลอนให้เป็นหนึ่งเดียวกับดนตรีพร้อมกับการสร้างจินตนาการให้ผู้ชมเห็นว่าสามารถจินตนาการถึงภาพของพันธุ์ปลา กลุ่มดาวและหมู่เกาะในทะเล การแสดงลิเกป่าจะยุติลงที่ตัวละครทั้งสามเดินทางด้วยเรือ ต่อมานักดนตรีก็จะบรรเลงจังหวะดนตรีเป็น “จังหวะดันหยง” เพื่อชักนำเข้าสู่การแสดงระบำนางฟ้อนต่อไป

5. การแสดงระบำนางฟ้อน เป็นองค์ประกอบหนึ่งของการแสดงลิเกป่า จะใช้ตัวนางรำเป็นผู้หญิงล้วนจำนวน 7 คน แต่งกายด้วยชุดมลายูหรือชุดย้าหยา ความโดดเด่นของการแสดงระบำนางฟ้อน คือ เป็นระบำที่สนุกครื้นเครงด้วยรสนดนตรีที่สื่อถึงวัฒนธรรมมุสลิม มีการใช้ลีลาท่าทางของร่างกาย เช่น การกิริตรายนิ้วมือ การก้าวเดินและโยกตัวให้ลงกับจังหวะดนตรี การสะบัดผ้าห้อยคอประกอบการแสดง เป็นต้น

6. การแสดงนิยาย เป็นการแสดงที่ต่อเนื่องมาจากการแสดงระบำนางฟ้อน เรื่องที่นิยมนำมาแสดงมักจะเรื่องราวที่แต่งขึ้นมาใหม่โดยเลียนแบบมาจากวิถีชีวิตคนจริง ๆ เช่น เรื่องขวัญใจในอาหรับ วิญญาณรักวิญญาณแค้น เป็นต้น ลักษณะการแสดงจะใช้ทั้งการขับร้องบทกลอนโต้ตอบกันไปมาสลับกับบทเจรจาแทรกมุกตลก

7. การลาโรง ฉากนี้ตัวละครทุกตัวและนางระบำทุกคนจะออกมารวมกันรำลาโรงและส่งครุหมอลิเกป่าให้คืนสู่สถานวิมานที่เคยจากมา อนึ่ง ในขั้นตอนการลาโรงนี้ หากงานที่ไปแสดงนั้นเป็นงานที่เจ้าภาพได้บันบานเอาไว้และเจ้าภาพประสงค์ที่จะแก้บน คณะลิเกป่าก็จะต้อง “ประกอบพิธีกรรมตัดเหมรย” ให้เจ้าภาพด้วย การตัดเหมรย คือ การใช้มีดหมอประกอบกับการร่ายเวทย์มนต์ดัดลงไปบนหมากพลู เมื่อหมากพลูขาดออกจากกันก็จะถือว่าเหมรยหรือพันธะสัญญาระหว่างคนกับวิญญาณขาดจากกันด้วย จึงจะถือว่าเสร็จสิ้นการแสดงในครั้งนั้น

ลิเกป่าเมืองตรัง: ภูมิหลังและการปรับตัวในยุคปัจจุบัน

ภาพที่ 2: การแต่งกายของแขกแดงและนางายี

ที่มา: เกมติคักดี หวังหลี (2562)

ความนิยมในการชมลิเกป่า ในอดีตนั้นลิเกป่าได้รับความนิยมอย่างกว้างขวางทั้งในกลุ่มของชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิม มักแสดงในงานรื่นเริงต่าง ๆ เช่น งานฉลองรัฐธรรมนูญของจังหวัดตรัง งานทำบุญขึ้นบ้านใหม่ งานวัด ฯลฯ ต่อมาเมื่อกระแสของโลกเปลี่ยนไป ความบันเทิงจากต่างถิ่นได้เข้ามาแพร่กระจายในสังคมภาคใต้ ส่งผลให้ค่านิยมในการชมลิเกป่าลดลงไปด้วย จากการศึกษาเรื่องการปรับตัวของลิเกป่าในสังคมปัจจุบัน: กรณีศึกษาคณะเต็นชัยสงวนศิลป์ของกิตติมา ทวนน้อย (2551: 148 - 149) พบว่าสาเหตุที่ส่งผลให้ลิเกป่าเสื่อมความนิยมในสังคมปัจจุบันประกอบด้วยปัจจัยภายใน ได้แก่ 1) ลิเกป่ามีขนบธรรมเนียมนิยมในการแสดงที่แน่นอนตายตัว 2) ผู้แสดงลิเกป่าไม่ได้ยึดการแสดงลิเกป่าเป็นอาชีพหลัก 3) ไม่มีผู้สืบทอดการแสดง และ 4) ผู้ชมลิเกป่าอยู่ในวงจำกัดเพียงคนกลุ่มเดียว คือ เฉพาะผู้คนในท้องถิ่นภาคใต้ ปัจจัยภายนอก ได้แก่ 1) กระแสนิยมตะวันตก

2) ขาดการส่งเสริมและสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐ และ 3) คนในท้องถิ่นไม่ตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของการแสดงพื้นบ้านลิเกป่า

จากปัจจัยที่กล่าวมาล้วนส่งผลให้สถานการณ์ของการแสดงลิเกป่าตกอยู่ในฐานะที่เสี่ยงต่อการสูญหายไปจากสังคมภาคใต้เป็นอย่างมาก ในปัจจุบันจังหวัดตรังมีคณะลิเกป่าเพียง 2 คณะ คือ คณะลิเกป่ารำมะนา รัชชาศิลป์ และคณะลิเกป่าสิทธีวรารณ รำมะนา รัชชาศิลป์ โดยทั้ง 2 คณะต่างก็มีหัวหน้าคณะที่อยู่ในวัยผู้สูงอายุทั้งสิ้น ดังนั้นการเร่งเข้าไปเรียนรู้และสืบทอดของกลุ่มเยาวชนคนรุ่นใหม่จึงมีความจำเป็นและสำคัญอย่างยิ่ง

การสืบทอดลิเกป่าเมืองตรัง เมื่อสถานการณ์ความเสี่ยงต่อการสูญหายไปของการแสดงลิเกป่าในจังหวัดตรังเริ่มปรากฏเด่นชัดขึ้น ส่งผลให้กลุ่มสมาชิกในคณะลิเกป่าหันมาทบทวนปัญหาและค้นหาทางออกให้กับสถานการณ์นี้ ฤทธิ์ คงแก้ว (สัมภาษณ์: 5 มีนาคม 2564) ซึ่งเป็นนักแสดงลิเกป่าประจำคณะลิเกป่ารำมะนา รัชชาศิลป์ กล่าวว่า “...เมื่อประมาณ 10 ปีที่ผ่านมา คือตั้งแต่ปี พ.ศ. 2553 - 2563 นั้นคิงานในการแสดงลิเกป่านั้นมีมาตลอด แต่มีอุปสรรคคือนักแสดง เพราะที่มีอยู่ก็อายุมาก เดินแขกหรือรำกั้มไม่ค่อยไหว อีกอย่างคนรุ่นใหม่ ๆ ที่สนใจด้านลิเกป่าแบบจริงจังก็หายากเต็มที ส่วนใหญ่วัยรุ่นสมัยนี้ไปเรียนหนังสือกันหมด จึงส่งผลให้การแสดงลิเกป่าเล่นกันไม่ค่อยเต็มที่...”

จากคำบอกเล่าของฤทธิ์ คงแก้ว แสดงให้เห็นว่าความนิยมในการชมการแสดงลิเกป่านั้นยังคงมีอยู่ หากพิจารณาร่วมกับบริบททางสังคมของจังหวัดตรังหรือแม้แต่จังหวัดอื่น ๆ ในภาคใต้ พบว่าในงานรื่นเริงประจำปีอย่างเช่น งานฉลองรัฐธรรมนูญที่จังหวัดตรัง งานวันสารทเดือนสิบที่จังหวัดนครศรีธรรมราช งานอาหารสองทะเลที่จังหวัดสงขลา ฯลฯ ยังคงมีความนิยมที่จะจัดหามหรสพพื้นบ้านไปทำการแสดงในงาน หรือแม้กระทั่งความประสงค์ระดับปัจเจกชนก็พบว่ามีความนิยมในการนำลิเกป่าไปแสดงเพื่อแก้บนอยู่อีก แต่สิ่งที่ปัญหาสำหรับคณะลิเกป่าก็คือไม่มีนักแสดงหรือที่มีอยู่ก็มีจำนวนไม่เพียงพอต่อการจัดการแสดงหรือในบางกรณีก็ไม่พร้อมต่อการแสดงด้วยปัญหาของวัยที่สูงขึ้นและปัญหาสุขภาพ ครั้นจะมอบหมายให้คนรุ่นใหม่มาแสดงแทนคนรุ่นเก่า ๆ กลับพบว่าคนรุ่นใหม่ส่วนใหญ่มีภาระที่จำเป็นต้องกระทำคือการเล่าเรียนหนังสือ ส่วนน้อยที่มีอยู่ก็ไม่ได้ให้ความสนใจในลิเกป่ามากนัก ประเด็นนี้จึงกลายเป็นปัญหาหลักของการแสดงลิเกป่าในปัจจุบัน

ลิเกป่าเมืองตรัง: ภูมิหลังและการปรับตัวในยุคปัจจุบัน

ภาพที่ 3: สมาชิกในคณะลิเกป่า

ที่มา: ดารณี ปิ่นกุ่มภี (2561)

แนวทางในการแก้ไขปัญหาพบว่า คณะลิเกป่ารามะนา รักษาศิลป์ได้ใช้แนวทาง “พัฒนาคนใน ล่อใจ คนนอก” กล่าวคือ ในขณะที่ทางคณะลิเกป่ารามะนา รักษาศิลป์ กำลังหาตัวบุคคลที่จะมารับบทเป็นนางยายและแขกแดงคนใหม่นั้น ทางคณะได้มีการพัฒนาความพร้อมของสมาชิกในคณะลิเกป่าให้มีความพร้อมอยู่เสมอ ทั้งด้านเครื่องแต่งกาย และนักดนตรี ส่วนปัญหาเรื่องการหาตัวแสดงหลักนั้นทางคณะลิเกป่าใช้วิธีการ “ค้นหาคนในก่อน” ดังเช่นคำบอกเล่าของดารณี ปิ่นกุ่มภี (สัมภาษณ์: 5 มีนาคม 2564) เล่าว่า “...แต่เดิมพี่ทำงานอยู่ภูเก็ต เมื่อรู้ว่าแม่ (เจ้าของคณะลิเกป่ารามะนา รักษาศิลป์) ไม่ค่อยสบายและก็ต้องอยู่บ้านคนเดียว พี่ก็เลยยอมตัดใจมาอยู่บ้านที่จังหวัดตรังกับแม่ มาถึงในช่วงแรกไม่ค่อยมีงานให้ทำ แม่จึงบอกว่าฝึกหัดลิเกป่าเถอะ จะได้ใช้ทำมาหากิน และถือว่าช่วยบรรพบุรุษสืบทอดการแสดงลิเกป่า พี่จึงตัดสินใจฝึกหัดและเกิดตกหลุมรักลิเกป่าโดยไม่รู้ตัว ปัจจุบันพี่เล่นเป็นตัวนางยาย...”

กล่าวมาถึงตอนนี้คณะลิเกป่ารามะนา รักษาศิลป์ได้แก้ปัญหาเรื่องตัวนักแสดง (ตัวนางยาย) ไปได้แล้ว แนวทางการแก้ปัญหาต่อไปซึ่งเป็นปัญหาที่สำคัญคือ การหาตัวแสดง

เป็นแขกแดงซึ่งมีความสำคัญต่อการแสดงลิเกป่าเป็นอย่างมาก เพราะถือว่าเป็นผู้ดำเนินการแสดงหลักตั้งแต่ต้นจนจบ ฤๅษณ์ คงแก้ว (สัมภาษณ์: 5 มีนาคม 2564) เล่าว่า “...ผมแก้ปัญหาด้วยการไปสร้างสัมพันธ์ไมตรีกับคณะโนราที่รู้จักกันคือ คณะโนราเจมส์ เสน่ห์ศิลป์ จังหวัดตรัง ด้วยการชักชวนมาฝึกหัดลิเกป่า ในตอนนั้นก็ได้นายพรานเกมส์มาเป็นตัวแสดงแขกแดง ในช่วงแรกก็เจอปัญหาคือการขับร้องบทกลอนที่แตกต่างจากโนรา อีกทั้งเนื้อหาบทกลอนก็มีจำนวนมาก ผมใช้ความอดทนในการส่งเสริมและพาไปพบปะกับศิลปินลิเกป่าอาวุโสในคณะให้ช่วยฝึกหัดให้ จนตอนนี้นายพรานเกมส์สามารถเต้นแขกแดงได้และพร้อมในการรับงานแสดงได้อีกครั้ง...”

จากที่กล่าวมาสามารถสรุปเป็นบทเรียนในการแก้ไขปัญหาการขาดบุคลากรในการแสดงลิเกป่าได้ดังนี้ คือ 1) การพัฒนาคนใน ล่อใจคนนอก โดยการเตรียมความพร้อมให้เกิดขึ้นในคณะของตนเองอยู่เสมอ เพื่อที่จะให้คนนอกได้ใช้เป็นประเด็นในการตัดสินใจที่จะเข้าร่วมคณะ หากคณะลิเกป่ามีความพร้อมในด้านต่าง ๆ คนนอกก็จะเกิดความไว้วางใจที่จะเข้าร่วมอย่างไม่ลังเล และ 2) สร้างไมตรีเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกันในกลุ่มศิลปินสัมพันธ์ภาพที่ดีระหว่างกลุ่มศิลปินพื้นบ้านจะช่วยส่งเสริมบรรยากาศแห่งการเกื้อกูลช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และยังเปิดโอกาสในการเรียนรู้ศาสตร์ใหม่ ๆ ระหว่างกลุ่มศิลปินด้วยกัน ซึ่งส่งผลดี 2 ระดับ คือ 1) ระดับบุคคล ทำให้บุคคลได้มีความรู้ที่หลากหลายขึ้น และ 2) ระดับวัฒนธรรม เกิดการสืบทอด อนุรักษ์รักษาลิเกป่าไว้ไม่ให้สูญหายไปจากสังคม

ในขณะที่เดียวกันคณะสิทธิธรรารักษ์ รำมะนารักษาศิลป์ ซึ่งแต่เดิมเคยอยู่ร่วมคณะเดียวกันกับคณะลิเกป่ารำมะนา รักษาศิลป์ แต่ในภายหลังได้แยกตัวออกไปพบปัญหาที่คล้ายคลึงกัน คือ ขาดตัวนักแสดงสำคัญ คือ ตัวแขกแดงและนางยายี หัวหน้าคณะได้แก้ปัญหาด้วยการขอความร่วมมือจากนักแสดงโนราที่มีความสามารถด้านลิเกป่าให้เข้ามาช่วยเหลือเช่นเดียวกับคณะลิเกป่ารำมะนา รักษาศิลป์ แต่อย่างไรก็ตามก็ยังมีประเด็นการแก้ปัญหาที่แตกต่างกันออกไปบางประเด็น ประสิทธิ์ คงแก้ว (สัมภาษณ์: 1 มีนาคม 2564) ได้กล่าวว่า “...ผมใช้วิธีการนอกเหนือจากขอความช่วยเหลือจากพี่ ๆ น้อง ๆ ที่เป็นศิลปินโนรา คือ การไปขอความร่วมมือจากโรงเรียนใกล้บ้าน เพราะผมสังเกตว่าเด็ก ๆ แถวบ้านมักไม่ค่อยได้เรียนสูง ๆ บางคนก็ติดอบายมุขเสียคนไปก็มี ผมเลยไปขอตัวเด็ก ๆ ที่มีแววศิลปินจากครูและผู้ปกครองว่าผมจะขอฝึกหัดลิเกป่าให้เด็ก ๆ เหล่านี้ ซึ่งก็ได้ความร่วมมือเป็นอย่างดี...”

ลิเกป่าเมืองตรัง: ภูมิหลังและการปรับตัวในยุคปัจจุบัน

การตัดสินใจด้วยการใช้เครือข่ายทางสังคมของประสิทธิ์ คงแก้ว นับว่าก่อประโยชน์ให้กับชุมชนเป็นอย่างมาก เพราะถือว่าได้บ่มเพาะคนรุ่นใหม่ให้รู้จักรักในวัฒนธรรมท้องถิ่น อีกทั้งเป็นการส่งเสริมให้คนรุ่นใหม่เหล่านั้นได้ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์และห่างไกลจากแหล่งอบายมุขต่าง ๆ อีกด้วย

การปรับตัวของลิเกป่าเมืองตรังในปัจจุบัน

การปรับตัวของคณะลิเกป่าที่จังหวัดตรังในปัจจุบันนั้น สามารถแบ่งออกเป็น 3 ด้าน คือ 1) ด้านรูปแบบการแสดง 2) ด้านเครื่องดนตรี และ 3) ด้านการสร้างเครือข่ายทางสังคม โดยแต่ละด้านมีรายละเอียดดังนี้

1. ด้านรูปแบบการแสดง พบว่าในปัจจุบันคณะลิเกป่า มีการรับงานแสดงทั้งงานที่ว่าจ้างโดยชาวบ้านและงานที่ว่าจ้างโดยองค์กรต่าง ๆ โดยงานทั้ง 2 ประเภทนี้จะมีวัตถุประสงค์ในการว่าจ้างแตกต่างกันออกไป คือ งานที่ว่าจ้างโดยชาวบ้านจะมีวัตถุประสงค์เพื่อความบันเทิงตามวาระสำคัญต่าง ๆ เช่น งานทำบุญขึ้นบ้านใหม่ งานทำบุญสารทเดือนสิบ งานสมโภชศาสนสถาน เป็นต้น เพื่อใช้ลิเกป่าในการประกอบพิธีกรรมแก้บนหรือเพื่อแสดงถวายสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ดังนั้นการแสดงในงานดังที่กล่าวมาคณะลิเกป่าจะแสดงเต็มรูปแบบ โดยจะใช้เวลาแสดงตั้งแต่ 20.00 - 01.00 น. ส่วนงานที่ว่าจ้างโดยองค์กรต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน เช่น การแสดงเพื่อเปิดพิธีการต่าง ๆ งานอบรมสัมมนา งานอบรมเชิงปฏิบัติการ เป็นต้น การจัดงานในลักษณะนี้จะมีการจำกัดจำนวนเวลา เช่น 15 นาที หรือ 30 นาที เป็นต้น หากคณะลิเกป่าเลือกที่จะปฏิเสธงานในลักษณะนี้จึงเท่ากับว่าสูญเสียโอกาสในการเผยแพร่และธำรงรักษาศิลปะแขนงนี้ไว้ให้อยู่คู่กับสังคม ดังนั้นทางออกที่ดีที่สุดคือคณะลิเกป่าต้องลดทอนรูปแบบการแสดงให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของงาน โดยส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์การแสดงลิเกป่าโดยรวมให้น้อยที่สุด เช่น เริ่มต้นการแสดงด้วยการประโคมโหมโรงเพียงเล็กน้อย จากนั้นจึงต่อด้วยการออกแขกและชักนำการแสดงเข้าสู่เนื้อเรื่องหลักของลิเกป่า มักจะยึดเอาตอนที่กล่าวถึงแขกแดงหรือกับนายสมาดและชักชวนนางยายลิ้งเรือไปเมืองลกัษตะดา จะเห็นได้ว่าการแสดงที่ถูกจำกัดด้วยเวลาที่คณะลิเกป่าเลือกมานำเสนอต่อผู้ชมนั้น มีเนื้อหากระชับตรงกับรูปแบบการแสดงลิเกป่าที่สมบูรณ์ ทว่า สิ่งที่ขาดหายไป คือ การภาคโรงว่าดอกลอกชุด การเล่าลำดับความเป็นไปของเรื่องอย่างละเอียด การแสดงระบำนางพื่อนและการแสดงนิยาย

สิ่งเหล่านี้เรียกว่า “เป็นองค์ประกอบที่งดงามของลิเกป่า” แต่อย่างไรก็ตามทุกครั้งที่ทำการแสดงในงานที่ถูกจำกัดด้วยเวลา คณะลิเกป่าจะชี้แจงให้ผู้ชมรับทราบ ว่า สิ่งที่ได้นำเสนอไปนั้นเป็นเพียงบางส่วนของแสดงทั้งหมดเท่านั้น ทั้งนี้ก็เพื่อสร้างการรับรู้ที่ถูกต้องสำหรับบุคคลที่เคยไม่ชมการแสดงลิเกป่ามาก่อน

2. ด้านเครื่องดนตรี พบว่าในอดีตนั้นเครื่องดนตรีหลักของลิเกป่า คือ กลองรำมะนา นิยมใช้จำนวน 3 - 5 ใบ ส่วนเครื่องดนตรีประกอบอื่น ๆ ได้แก่ ปี่ โหม่ง ฉิ่ง ฉาบ ในปัจจุบันได้มีการนำกลองชุด คีย์บอร์ดและกลองทอมเข้ามาบรรเลงประสมวงด้วย ส่งผลให้ท่วงทำนองดนตรีมีความร่วมสมัยและสนุกสนานมากยิ่งขึ้น ปรากฏการณ์นี้นับว่าเป็นการปรับตัวของลิเกป่าเพื่อให้ตรงกับรสนิยมของผู้ชมในปัจจุบันที่นิยมฟังจังหวะดนตรีที่มีความเร็วและมีความหลากหลายในรสของดนตรี อนึ่ง รสนิยมในการฟังดนตรีที่มีจังหวะเร็วขึ้นของผู้คนในปัจจุบันยังสามารถสังเกตได้จากจังหวะของเพลงลูกทุ่ง ซึ่งเป็นบทเพลงที่นิยมฟังกันโดยทั่วไป พบว่าจังหวะของเพลงลูกทุ่งสมัยใหม่จะมีความเร็วและสนุกสนานเร้าใจกว่ายุคเก่าอย่างเห็นได้ชัด ดังนั้นคณะลิเกป่าจึงได้นำปรากฏการณ์ดังกล่าวมาพัฒนาการบรรเลงดนตรีในคณะ เพื่อให้สอดคล้องกับรสนิยมของผู้คนในปัจจุบัน ในบางกรณีที่คณะลิเกป่าจำเป็นจะต้องเดินทางไปทำการแสดงในพื้นที่ต่างจังหวัด การขนย้ายเครื่องดนตรีดังที่กล่าวมานั้นได้กลายมาเป็นอุปสรรคสำหรับการเดินทาง ดังนั้นจึงมีการปรับประยุกต์เครื่องดนตรีที่สามารถขนย้ายได้สะดวก โดยการคัดเลือกเครื่องดนตรีชนิดอื่นที่มีขนาดเล็ก น้ำหนักเบาและสามารถใช้ทดแทนกันได้ ในกรณีเช่นนี้จึงมักจะเลือกใช้กลองรำมะนา ปี่ โหม่ง ฉิ่ง และ ฉาบ ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีหลักร่วมกับเครื่องอื่น ๆ เช่น คีย์บอร์ด คาวเบล (Cowbell) โลนเบล (Line Bells) แฉ (Cymbals) และกลองตุ้ม (กลองโนรา) มาเสริมจังหวะให้สนุกสนานยิ่งขึ้นอีกด้วย

ขนบธรรมเนียมของการใช้เครื่องดนตรีของลิเกป่านั้นไม่ได้ถูกกำหนดไว้ตายตัว อย่างเช่นเครื่องดนตรีของโนรา ทั้งนี้เพราะลิเกป่าไม่ได้เป็นการแสดงที่มุ่งเน้นไปในทางพิธีกรรม แต่ลิเกป่าเป็นการแสดงเพื่อความบันเทิง ดังนั้นในมิติทางความเชื่อของลิเกป่า จึงมีท่าที่ผ่อนปรนมากกว่าเมื่อเทียบกับโนรา การปรับประยุกต์เครื่องดนตรีจึงไม่ได้ก่อให้เกิดความขัดแย้งทางความคิดในหมู่ศิลปิน ผู้สืบทอดการแสดงลิเกป่าและประชาชนที่ชมการแสดง

ลิเกป่าเมืองตรัง: ภูมิหลังและการปรับตัวในยุคปัจจุบัน

ภาพที่ 4: การบรรเลงดนตรีลิเกป่าด้วยเครื่องดนตรีดั้งเดิมกับเครื่องดนตรีสากล
ที่มา: สันติชัย แยมใหม่ (2563)

3. ด้านการสร้างเครือข่ายทางสังคม ยุคเทคโนโลยีสารสนเทศนั้นมีข้อดีอยู่ประการหนึ่งคือ สามารถเชื่อมโยงผู้คนให้เข้าถึงกันด้วยระบบการสื่อสาร ปัจจุบันพบว่า มีการสร้างเครือข่ายศิลปินผ่านทางช่องทางออนไลน์ ส่งผลให้เหล่าศิลปินมีโอกาสได้รู้จักเพื่อนศิลปินด้วยกันทั้งในแง่ของการใช้ชีวิตส่วนตัว การติดตามผลงานการแสดงต่าง ๆ และยังก่อให้เกิดการเรียนรู้ เข้าใจซึ่งกันและกัน บางคนหรือบางกลุ่มถึงขั้นมีการพัฒนาเชื่อมโยงความสัมพันธ์จนกลายเป็นเครือข่ายศิลปินที่ดีต่อกันก็มี

ท่ามกลางสถานการณ์การเปลี่ยนผ่านค่านิยมของคนรุ่นใหม่ที่มีความสนใจกับสื่อบันเทิงประเภทมัลติมีเดีย (Multimedia) ที่สามารถเข้าถึงได้ง่ายและรวดเร็ว ย่อมส่งผลให้ศิลปะการแสดงรุ่นเก่าอย่างเช่นลิเกป่าเสี่ยงต่อการสูญหายไปจากสังคมภาคใต้ เหตุนี้เหล่าศิลปินลิเกป่าจึงต้องปรับตัวด้วยการเชื่อมโยง ชักนำเพื่อนศิลปินต่างแขนงอย่างโนรา ผ่านช่องทางโลกออนไลน์ ให้เข้ามาช่วยเหลือในการอนุรักษ์และสืบสานการแสดงลิเกป่า ทั้งด้านการดนตรีและการแสดง กล่าวคือ ได้มีการถ่ายทอดความรู้การบรรเลงดนตรีลิเกป่าสู่นักดนตรีโนรา ในความเป็นจริงแล้วพบว่าเครื่องดนตรีที่ให้จังหวะของลิเกป่าที่แตกต่างไปจากโนราก็คือลิเกป่าจะใช้รำมะนา ส่วนโนราจะใช้กลองตุงกับทับ ส่วนเครื่องดนตรีอื่น ๆ

ได้แก่ ปี่ ฉิ่ง ฉาบ หรือแม้กระทั่งคีย์บอร์ด พบว่าทั้งลิเกป่าและโนราต่างก็ใช้เหมือนกัน ส่วนด้านการแสดงศิลปินโนราที่ถูกชักนำเข้ามาก็จะช่วยเหลือในการรับเพลง (การขับกลอนรับหลังจากที่ผู้แสดงขับนำ) และการแสดงนิยาย โดยรูปแบบการแสดงนิยายของลิเกป่ากับโนราก็มีการดำเนินเรื่องที่คล้ายคลึงกันมาก ดังนั้นการหันมาร่วมมือกันของบรรดาศิลปินทั้งสองแขนงนี้ จึงไม่ใช่เรื่องที่เกิดความรู้ความสามารถของเหล่าศิลปินพื้นบ้านแต่อย่างใด

เครือข่ายอีกประเภทที่มีความสัมพันธ์กับคณะลิเกป่าในปัจจุบัน คือ เครือข่ายจากศาลเจ้าหรือตำหนักเทพต่าง ๆ พบว่าในสังคมภาคใต้นอกจากจะมีการนับถือศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติแล้ว ยังมีลัทธิทางความเชื่อในกลุ่มเทพเจ้าจีน เทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำท้องถิ่นอีกด้วย ศาลเจ้าหรือตำหนักที่นับถือสิ่งเหล่านี้มักจะมีการประกอบพิธีกรรมสมโภชประจำปีตามคตินิยมของลัทธินั้น ๆ สิ่งที่ยิมนำมาสมโภชเทพเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ก็คือศิลปะการแสดงอย่างเช่น หนังตะลุง โนราและลิเกป่า ในแต่ละปีพบว่าศาลเจ้าหรือตำหนักเทพเจ้ามีการว่าจ้างคณะศิลปินพื้นบ้านมาทำการแสดงในงานพิธีกรรมกันอย่างกว้างขวาง ส่งผลให้บรรดาศิลปินต่างมีงานและมีรายได้เพิ่มขึ้นอีกช่องทางหนึ่ง หากคณะใดมีผลงานดีถูกใจผู้จัดงานก็จะมีโอกาสสานสัมพันธ์ไมตรีไว้และจะทำการว่าจ้างในปีต่อไปอีก

การปรับตัวของคณะลิเกป่าในประเด็นนี้พบว่า ทุกครั้งที่ทำการแสดง ณ ศาลเจ้าหรือตำหนักเทพใด ๆ หรือแม้กระทั่งงานรื่นเริงต่าง ๆ ที่นอกเหนือจากนี้ก็มักจะมีการถ่ายทอดสดผลงานตนเองลงในสื่อออนไลน์และมีการประชาสัมพันธ์ช่องทางในการติดต่อการแสดง เช่น เบอร์โทรศัพท์ ID Line เป็นต้น ปรากฏการณ์นี้พบว่าแตกต่างกับค่านิยมของศิลปินยุคเก่าที่มักจะหวงวิชาเกรงว่าผู้อื่นจะมาบันทึกและจดจำเทคนิคการแสดงหรือบทกลอนไป จึงไม่นิยมเปิดเผยตนเองในโลกออนไลน์มากนัก แต่ในปัจจุบันรูปแบบสังคมได้เปลี่ยนไป ส่งผลให้มีการปรับตัวด้วยการยินยอมให้แสดงผลงานตนเองในโลกออนไลน์มากขึ้น ผลที่ตามมาก็คือบรรดาศาลเจ้าหรือตำหนักเทพต่าง ๆ ที่เข้ามารับชมการถ่ายทอดสดในสื่อออนไลน์นั้นได้ข้อมูลไว้เพื่อพิจารณาว่าจ้างการแสดงลิเกป่าในปีต่อไป ดังนั้นหากพิจารณาจากประเด็นที่กล่าวมาจะพบว่า การสร้างเครือข่ายทางสังคมของคณะลิเกป่าจะใช้วิธีการสร้างสัมพันธ์ไมตรีกับเพื่อนศิลปิน คณะเจ้าภาพหรือผู้ว่าจ้าง และการเปิดเผยตัวตนและผลงานในสังคมโลกออนไลน์ ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ล้วนมีความสำคัญต่อการอยู่รอดของคณะลิเกป่าทั้งสิ้น

ลิเกป่าเมืองตรัง: ภูมิหลังและการปรับตัวในยุคปัจจุบัน

บทสรุป

ภาคใต้ของประเทศไทยเป็นพื้นที่ที่มีผู้คนจากต่างแดนเดินทางเข้ามาอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่สมัยโบราณถึงปัจจุบัน ส่งผลให้ที่นี่กลายเป็น “สังคมพหุวัฒนธรรม” กล่าวคือมีการรับเอาวัฒนธรรมอย่างจีน อินเดีย เปอร์เซีย อาหรับ มลายูหรือแม้กระทั่งวัฒนธรรมของชาติตะวันตกเข้ามาปรับใช้ในชีวิตประจำวัน บ้างก็นำมาบูรณาการกับวัฒนธรรมของตนจนเกิดเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ในแง่ทางความคิดพบว่าผู้คนทางภาคใต้มีทัศนคติเปิดกว้างต่อ “ความแตกต่างทางวัฒนธรรม” หลักฐานที่ช่วยยืนยันคำกล่าวนี้คือ “การเกิดขึ้นของลิเกป่า” พบว่าเป็นศิลปะการแสดงที่ได้ผสมผสานเอาขนบธรรมเนียมการขับร้องบทกลอนประกอบดนตรีอย่างหนังตะลุงและโนราห์มาปรับใช้และมีการพัฒนาท่วงทำนอง สำเนียงการขับร้องให้มีกลิ่นอายของวัฒนธรรมอย่างมุสลิมเจือปนอยู่ภายใน อีกทั้งเนื้อหาสาระของการแสดงก็เป็นการบอกเล่าเรื่องราวการเข้ามาทำการค้าและการดำรงชีวิตของชนมุสลิมที่สัมพันธ์กับผู้คนในท้องถิ่นภาคใต้ สิ่งนี้ได้แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาอันชาญฉลาดของบรรพชนชาวภาคใต้ที่รู้จักปรับประยุกต์เรื่องราวที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นสู่การเป็นศิลปะการแสดงประจำภูมิภาค

ความนิยมในการชมลิเกป่าในอดีตนั้นมียุ่กว้างขวาง ดังจะเห็นได้ว่าหลายจังหวัดในภาคใต้ล้วนมีคณะลิเกป่าอยู่แถบจังหวัดตรัง กระบี่ นครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี เป็นต้น ต่อมาเมื่อสังคมพัฒนาสู่ความทันสมัย สื่อบันเทิงชนิดใหม่ได้เข้ามาแทนที่สื่อบันเทิงประจำท้องถิ่น ส่งผลให้ในปัจจุบันการแสดงลิเกป่าเริ่มเลือนหายไปจากสังคมพร้อม ๆ กับการเสียชีวิตของศิลปินลิเกป่ารุ่นเก่า แต่อย่างไรก็ตามสถานการณ์การสูญหายไปของลิเกป่ายังไม่ได้เข้าสู่ขั้นวิกฤติ ทั้งนี้เพราะยังมีปัจจัยผลักดันให้สิ่งนี้ดำรงอยู่ได้ คือ ความเชื่อเรื่องครุholmลิเกป่า ที่เชื่อกันว่าสามารถให้คุณหรือให้โทษแก่ทายาทศิลปินลิเกป่าได้ ถ้าหากไม่เคารพและไม่สืบทอดศิลปะการแสดงแขนงนี้ต่อไป ส่งผลให้คณะลิเกป่าบางคณะ เช่น คณะลิเกป่ารามะนารักษาศิลป์กับคณะลิเกป่าสิทธีวรารมณ คณะลิเกป่ารามะนารักษาศิลป์ ในจังหวัดตรัง ยังคงยืนหยัดจัดตั้งคณะและรับงานแสดงต่อไป โอกาสดีอีกประการที่เข้ามาช่วยเหลือการแสดงลิเกป่าให้ดำรงอยู่ คือ “ปรากฏการณ์ไทยหาอดีต” ของผู้คนในปัจจุบันพบว่าทั้งภาครัฐ ภาคเอกชนหรือแม้แต่ระดับปัจเจกชนได้หันกลับมาให้ความสนใจในศิลปะการแสดงลิเกป่า เช่น การรณรงค์ส่งเสริมในการจัดฝึกอบรมเรียนรู้เกี่ยวกับลิเกป่า

การนำลิเกปามาแสดงโชว์ในงานสำคัญต่าง ๆ การหันมานิยมใช้ลิเกป่าในการประกอบพิธีกรรมทางด้านความเชื่อ เป็นต้น

แม้ว่าสถานการณ์ดังที่กล่าวมาจะคอยช่วยเหลือให้คณะลิเกป่าสามารถดำรงอยู่เรื่อยมากระทั่งถึงปัจจุบัน แต่ปัญหาเรื่องความเสื่อมของร่างกายศิลปินผู้สูงอายุดังที่กล่าวมาแล้ว กลับเป็นปัญหาภายในที่แก้ไขได้ยาก ดังนั้นสิ่งที่คณะลิเกป่าต้องให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง คือ การหาคนรุ่นใหม่มาสืบทอดต่อไป จากการศึกษาในครั้งนี้นับว่า มีการชักนำคนในที่เป็นบุตรหลานให้มารับช่วงต่อและการจัดหาเครือข่ายทั้งในชุมชนและเครือข่ายศิลปินให้เข้ามาช่วยเหลือ ซึ่งสามารถใช้แก้ปัญหาได้ดีในระดับหนึ่ง นอกจากนี้ยังมีปัญหาอีกประการ คือ “กระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคม” ที่ผ่านมามีพวคณะลิเกป่าได้ปรับตัวทั้งด้านรูปแบบการแสดงและด้านการพัฒนาดนตรีให้ร่วมสมัยยิ่งขึ้น แต่อย่างไรก็ตามทุกการปรับตัวก็อาจต้องเสียสละบางอย่างไปบ้าง ยกตัวอย่างสิ่งที่ลิเกปากำลังเผชิญ คือ การต้องยอมตัดทอนรูปแบบการแสดงให้สั้นลงเพื่อให้เหมาะกับระยะเวลาและรูปแบบของงาน การปรับตัวเช่นนี้ย่อมส่งผลให้เสียรูปแบบการแสดงตามขนบธรรมเนียมเดิมของลิเกป่าในขณะเดียวกันการปรับตัวบางอย่างก็ก่อให้เกิดผลที่ดี เช่น การนำเครื่องดนตรีสากลเข้ามาร่วมบรรเลงประสมวง ส่งผลให้ดนตรีลิเกป่าเกิดความไพเราะและสนุกสนานมากยิ่งขึ้น

ดังนั้นสิ่งที่สังคมพึงได้รับทราบจากการเรียนรู้เรื่องการปรับตัวของคณะลิเกป่า คือ แม้ว่าการแสวงหาในโลกในปัจจุบันจะพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ทุกสรรพสิ่งที่อยู่ภายใต้กระแสอำนาจนี้ก็จะต้องปรับตัวล้อตามไปให้เท่าทันอยู่เสมอ ทั้งนี้เพื่อความอยู่รอดของสิ่งนั้น ๆ ในกรณีของการปรับตัวของคณะลิเกป่าในจังหวัดตรังนั้นจึงไม่ใช่เป็นการ “แตกสลายตัวตน” แต่เป็นการปรับเพื่อให้สอดคล้องกับสิ่งใหม่และสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข ดังที่คณะลิเกป่าได้ปรับตัวตลอดหลายปีที่ผ่านมา แต่สิ่งหนึ่งที่คณะลิเกป่ารักษาไว้ไม่ให้ผันแปรไปตามกระแสของโลก คือ หน้าที่ของตนเองที่จะต้องให้ความบันเทิง ให้สาระความรู้ ให้สาระธรรมและช่วยจรรโลงสังคมให้ดียิ่งขึ้น ส่วนความท้าทายในอนาคตที่คณะลิเกป่าหรือแม้แต่ศาสตร์อื่น ๆ ในสังคมจะต้องเผชิญร่วมกันคือการเกิดขึ้นของ

ลิเกป่าเมืองตรัง: ภูมิหลังและการปรับตัวในยุคปัจจุบัน

“จักรวาลนฤมิต” (Metaverse) สืบเนื่องจากอิทธิพลของระบบเทคโนโลยีสารสนเทศที่หล่อหลอมให้ผู้คนมาใช้ชีวิตร่วมกันในสังคมออนไลน์มากยิ่งขึ้น ฉะนั้นขนบธรรมเนียมการแสดงแบบเดิมของลิเกป่าจึงอาจต้องปรับตัวอีกครั้งหนึ่งเพื่อให้สอดคล้องกับสังคมรูปแบบใหม่นี้ต่อไป

รายการอ้างอิง

- กิตติมา ทวนน้อย. (2551). การปรับตัวของลิเกป่าในสังคมปัจจุบัน: กรณีศึกษาคณะเด่นชัยสงวนศิลป์. *ทักษิณคดี*, 7(2), 148 - 149.
- จารุนันท์ แก้วเข้ม, ประทีป ไชยแจ่มจันทร์, และ เยาวลักษณ์ ศักดิ์ศรี. (2527). *การศึกษาเกี่ยวกับลิเกป่าศิลปะการแสดงภาคใต้*. ครุศาสตร์บัณฑิต โครงการอบรมครูและบุคลากรทางการศึกษาประจำการ. สุราษฎร์ธานี: วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี.
- ทรูปลูกปัญญา. (2564, สิงหาคม 6). *พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี (คอซิมบี๊)*. <https://www.truelookpanya.com/learning/detail/19558-029821>.
- ธีรวัฒน์ ช่างसान. (2556). แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาลิเกป่าในจังหวัดนครศรีธรรมราช. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา*, 8(1), 79 - 80.
- ประพนธ์ เรืองณรงค์. (2553). *100 เรื่องเมืองใต้*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์.
- ภาณินี อนุกุล. (2556). *การจัดการเพื่อสงวนรักษาศิลปะการแสดงพื้นบ้าน: ศึกษากรณีลิเกป่าคณะรวมมิตรบันเทิงศิลป์ จังหวัดกระบี่*. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (การบริหารงานวัฒนธรรม). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ภูเก็ตอานันนิวิธ. (19 พฤษภาคม 2560). ทต. รัชฎาจัดงานวันรำลึก “พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี” (คอซิมบี๊ ณ ระนอง) [อินโฟกราฟิก]. เฟซบุ๊ก. <https://www.facebook.com/Phuketandamannews.FC/posts/1361448670616657>.

บุคลากรกรม

ดารณี ปินภูมิ (ผู้ให้สัมภาษณ์) สันติชัย แยมใหม่ (ผู้สัมภาษณ์). ณ บ้านเลขที่ 8 หมู่ที่ 4

ตำบลโคกยาง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง. เมื่อวันที่ 5 มีนาคม 2564.

ประสิทธิ์ คงแก้ว (ผู้ให้สัมภาษณ์) สันติชัย แยมใหม่ (ผู้สัมภาษณ์). ณ บ้านเลขที่ 123 หมู่

ที่ 5 ตำบลโคกยาง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง. เมื่อวันที่ 1 มีนาคม 2564.

หฤษฎ์ คงแก้ว (ผู้ให้สัมภาษณ์) สันติชัย แยมใหม่ (ผู้สัมภาษณ์). ณ บ้านเลขที่ 63 หมู่ที่ 5

ตำบลคลองลู อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง. เมื่อวันที่ 5 มีนาคม 2564.

Received: August 23, 2021

Revised: December 22, 2021

Accepted: February 2, 2022